UNIVERSITY OF AMSTERDAM

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Niet overdraaiven

Stroop, J.

Publication date
2008
Document Version
Final published version
Published in
VARAgids

Link to publication

Citation for published version (APA):
Stroop, J. (2008). Niet overdraaiven. *VARAgids*, *79*(39), 14-15.

General rights
It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations
If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: https://uba.uva.nl/en/contact, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, P.O. Box 19185, 1000 GD Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

UvA-DARE is a service provided by the library of the University of Amsterdam (https://dare.uva.nl)

Download date:11 nov 2026

Wetenschap

Niet overdraaiven

Wat is de invloed van de media op ons spraak- en taalgebruik? Nihil verklaart taalkundige Jan Stroop. 'Ook al ziet Marjon de Hond baaien overdraaiven — wij nemen het niet over.'

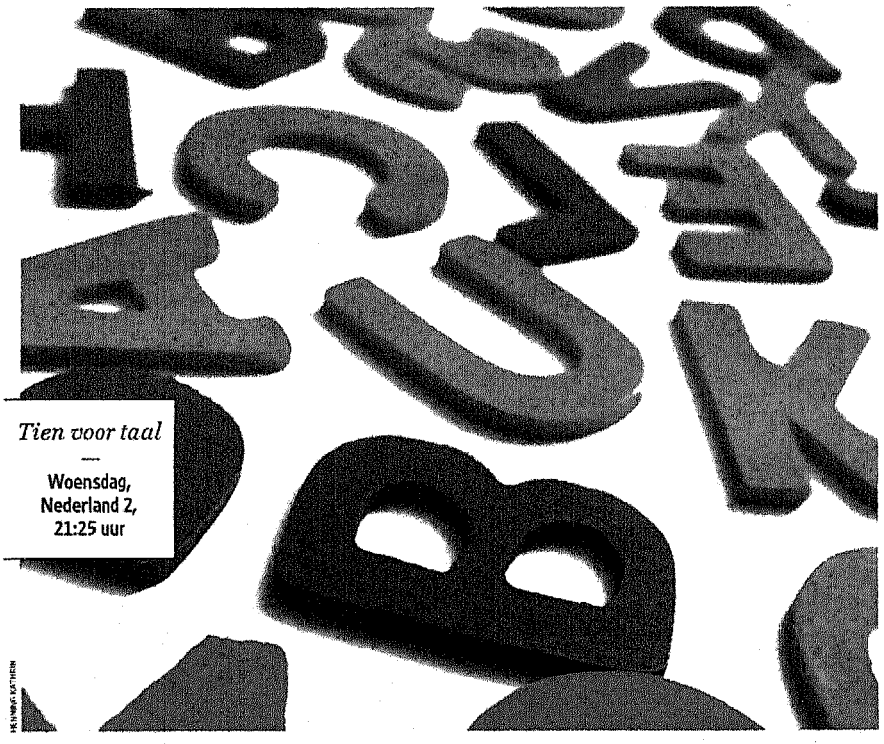

Tien voor taal
—
Woensdag, Nederland 2, 21:25 uur

Dat talen veranderen, hoef ik niemand uit te leggen. Dat veel mensen dat niet kunnen accepteren, weet ook iedereen. Maar dat ze er zelf aan meedoen, hebben ze vaak niet in de gaten. Ik zou ze niet graag de kost geven, al die lui die nu 'plek' zeggen (en schrijven!), terwijl ze vroeger 'plaats' gebruikten: 'Ze staat op de 6de plek!' Of al die 'van'-zeggers: 'zeggen van', 'vragen van', die dat vroeger nooit deden. Iedereen hoort 't, keurt 't af en doet er vervolgens zelf aan mee. Maar er zijn ook veranderingen in de taal die zich ongemerkt voltrekken en die al een tijdje bezig zijn voordat ze worden gesignaleerd. Veranderingen in de uitspraak van het ABN bijvoorbeeld. Dat die enorm veranderd is, blijkt pas goed als je de spraak van historische reportages in *Andere Tijden* of *OVT* vergelijkt met die van het NOS-*Journaal* van nu.

Er wordt nog wel eens gedacht dat radio en tv bij 't veranderen van onze taal een belangrijke rol spelen. Dat is voor een deel zeker waar en ook gemakkelijk te illustreren. Hoeveel woorden en uitdrukkingen die nu gebruikt worden, zijn er niet afkomstig van Koot en Bie? 'Doemdenken', 'regelneef', 'van de pot gerukt'. Toen het programma *Jiskefet* nog bestond, doken er ook steeds nieuwe woorden of zegswijzen op, met als topper: 'goeiesmorges'. Vaak zie je trouwens dat woorden die snel komen, ook weer snel verdwijnen. Dat KPN-reclame woord 'goeiemoggel' dat binnen de kortste keren uitgroeide tot een rage, hoor je nauwelijks meer, al doet KPN de laatste tijd weer pogingen ermee terug te komen. Merk op dat 't allemaal lollige woorden zijn uit de koker van onze cabaretiers. Of reclameslogans met een snedige zegswijze, die dan geïmiteerd wordt. Van een succesvol ernstig woord weet ik zo gauw geen voorbeeld, behalve dan dat irritante 'plek'.

Nu is woorden overnemen iets heel anders dan een bepaalde andere manier van spreken. Dat eerste doe je opzettelijk, het tweede is vaak een onbewust proces. Mijn eigen ervaring is dat je, eenmaal in een andere stad aangeland, ongemerkt gaat praten zoals je nieuwe vrienden daar. In het ouderlijk huis wordt dat veranderde accent meteen gesignaleerd en soms belachelijk gemaakt. Deze ervaring illustreert ook in wat voor situaties wijzigingen in het spreken zich verspreiden: tussen studiegenoten, leeftijdgenoten, vakgenoten, seksegenoten. Kinderen nemen spraak van kinderen over, meisjes van meisjes, voetballers van voetballers, enzovoorts. Letterlijk van mond tot mond. Dat geeft meteen het antwoord op de vraag of zulke wijzigingen ook overgenomen worden van radio en tv: nee dus. Hoe interactief een beeldscherm ook probeert te zijn — een echt gesprek wordt 't toch nooit en dat is wel een voorwaarde voor het overnemen van uitspraakelementen.

Ik luister nu al jaren naar Max van Wezel met zijn Gooise r, maar ik weet zeker dat ik die niet spreek. En hoe'vaak Marjon de Hond ook fikse 'baaien' ziet hangen of 'overdraaiven', niemand neemt die spraak van haar over, behalve haar vriendinnen en kinderen thuis, misschien. Als de media invloed zouden hebben, zou dat in het hele land merkbaar moeten zijn. Maar een verschijnsel als de Gooise r is toch voornamelijk Randstedelijk gebleven.

Er is nog een veel gewichtiger factor die 't onwaarschijnlijk maakt dat spraakbijzonderheden van radio of tv worden overgenomen. Dat is de verhouding tussen zender en ontvanger. Die is onder meer door de komst van de commerciële omroepen wezenlijk veranderd. Vele decennia geleden, toen de omroep nog uitsluitend 'publiek' was, werd het gesproken ABN van radio en tv door luisteraar en kijker als model gezien. Aan dat ABN-spreken werd ook streng de hand gehouden. Bij de KRO bijvoorbeeld kwam niemand aan bod die een zachte *g* had, ook al was driekwart van zijn aanhang ermee behept of begiftigd. Of dat echt veel invloed heeft gehad op het daadwerkelijke spreken is nooit uitgezocht, maar ik denk niet dat het aantal zachte-g-sprekers erdoor verminderd is.

Tegenwoordig zijn de rollen omgedraaid en richt de omroep zich naar zijn luisteraars en kijkers. In hun angst publiek te verliezen praten de zenders dat publiek naar de mond en niet andersom. De presentator praat zoals zijn doelgroep praat, en met reden. Vergelijk de spraak van de presentatoren van BNN met die van de VPRO. Als Chris Kijne een BNN-programma zou presenteren, kijkt er al gauw niemand meer, al zou hij precies hetzelfde zeggen als Sophie Hilbrand. Die spreekt Poldernederlands, net als Marjon de Hond en net als veel vrouwen van hun generatie en niveau. Overigens zijn 't tegenwoordig niet alleen vrouwen die 't doen maar mijn indruk is toch wel dat vrouwen voorop lopen. Vergelijk maar eens een reclamespot met een man en een vrouw. Als één van de twee 't doet, is 't altijd de vrouw.

Dat Poldernederlands is zo'n verandering van het ABN die zich sluipenderwijs heeft verspreid. Kenmerken: een aa-achtig begin van elk van de drie tweeklanken van 't Nederlands, ei (ook gespeld ij), ui en ou (ook gespeld au). Dus 'dichtbaai', 'bedraaifskunde', 'Laaiden', 'baaien' (= buien), 'laausteren', 'vraauwen', 'baauw- of verbaauwplannen'. Gezien de leeftijd van de oudste sprekers moet het Poldernederlands zo'n veertig jaar geleden begonnen zijn, inderdaad in de roerige jaren 60, en 't was net als veel andere vormen van nieuw gedrag een uiting van rebellie tegen bestaande vormen en gewoontes. Toen ontstond het maatschappelijke klimaat waarin een ontwikkeling die in talen als het Duits (Wein) en het Engels (wine) allang voltooid was, de ruimte kreeg om eindelijk door te zetten.
Er zijn maar weinig taalverschijnselen waarvan te voorspellen valt of 't definitieve veranderingen zijn. Het verdwijnen van het onzijdig woordgeslacht is er zo een: 'een bedrijf die daar zaken doet'. Ook 'groter als' dat schoolmeesters nu al drie eeuwen tevergeefs proberen tegen te houden, zal eindelijk geaccepteerd worden als normaal Nederlands, wat 't altijd al was! Het Poldernederlands is al verder, want dat is al het ABN van iedereen die jonger is dan veertig jaar. Recent onderzoek leert dat jongeren de spraak van nieuwslezers (en -lezeressen) mooier en verzorgder vinden dan het Nederlands dat ze zelf spreken, maar dat is nu juist de reden waarom ze dat stijve Nederlands niet willen spreken. Daar kan geen nieuwslezer iets aan veranderen, sterker nog, hij doet zelf al een beetje mee, en zij zeker. ←

PEILING

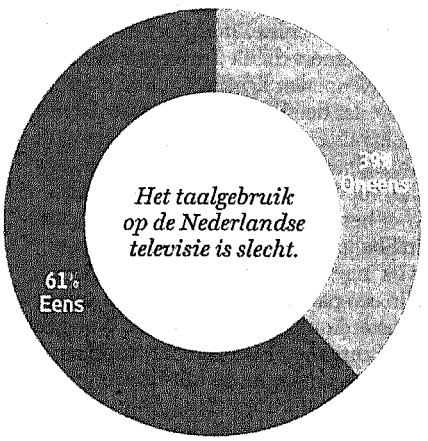

De enquête werd gehouden onder de lezers van de VARAgids Avondeditie.

Meld u aan via varagids.vara.nl stem mee en win een dvd.

Soap, nieuws, show en hun geheimtaal

De roddeltaal van Boulevard
Zware woorden:
'Het is echt een ongelooflijk heftig verhaal.'
'We zijn als gekken rond gaan bellen.'

De psychotaal van GTST:
Emotiewoorden:
'Ik had je niet buiten mogen sluiten, 't is ons verdriet, niet alleen het mijne.'
'Heb je ooit het gevoel gehad dat hij van je hield?'

De glanstaal van De Wereld Draait Door:
Bijvoeglijke mooimaaknaamwoorden:
'Een bijzonder afscheidscadeau.'
'Een groot politicus.'

De gewone mensentaal van RTL Nieuws:
Dichtbijvragen:
'Wat betekent de kredietcrisis voor jou en voor mij?'
'Wat gaat de Nederlandse burger hiervan merken?'

De knuffeltaal van Hart van Nederland:
Zachte (verklein)woorden:
'Met een konijnverzekering loopt uw wollige langoor nooit meer onverzekerd rond.'
'Deze blinde katjes willen maar al te graag vertroeteld worden door een nieuw baasje.'

De relatietaal van Shownieuws:
Aan- en uitclichés:
'Belle Perez is voor de charmes van een Nederlander gevallen.'
'Het is dikke mik tussen die twee, de tortelduifjes hebben dezelfde tatoeages laten zetten.'

De realitytaal van Can't buy me love:
In elke zin een ziekte:
'Ze is zo achterbaks als de tering.'
'Ze was zo dronken als de pest.'